

15000-
15000.
18000
27000
29000

up 50%

Nolde

Spis treści

- I Wstęp**
- II Cele**
- III Treści edukacyjne**
- IV Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania**
- V Opis założonych osiągnięć ucznia**
- VI Propozycje kryteriów oceniania i metod sprawdzania osiągnięć ucznia**
- VII Indywidualizacja w edukacji – moduł dla uczniów o szczególnych potrzebach edukacyjnych – uczniowie zdolni**
- VIII Zakończenie**
- IX Bibliografia**

I WSTĘP

Program został napisany w ramach projektu *Innowacyjne metody kształcenia przedsiębiorczości w szkołach ponadgimnazjalnych*, dofinansowanego ze źródeł Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Działanie 3.3. Poprawa Jakości Kształcenia. Celem głównym Projektu jest zwiększenie efektywności nauczania przedsiębiorczości w pięciu szkołach ponadgimnazjalnych subregionu pilskiego poprzez wdrożenie interdyscyplinarnego programu nauczania do sierpnia 2014 roku. W ramach projektu opracowano innowacyjne programy nauczania, które włączone zostaną do przedmiotów „podstawy przedsiębiorczości” (min. 60 h) i „język obcy – angielski lub niemiecki” (min. 30h). Opracowany program ma na celu budowanie w uczniach postaw przedsiębiorczych i zachęcanie ich do prowadzenia własnej firmy z wykorzystaniem predyspozycji poszczególnych uczniów, wynikających z typu inteligencji. Z założenia stworzony Program ma być również środkiem do rozwijania kreatywności i samodzielnego myślenia.

W ramach tworzonego Programu nauczania powstały następujące materiały/narzędzia dydaktyczne:

1. arkusz do diagnozy poszczególnych rodzajów inteligencji u uczniów/uczennic wraz z opracowanym skryptem dla nauczyciela;
2. konspekty do zajęć z przedsiębiorczości oraz do zajęć z biznesowego języka obcego wraz z opracowanym skryptem dla nauczyciela;
3. gra internetowa zachęcająca do prowadzenia własnej działalności gospodarczej wraz z opracowanym skryptem dla nauczyciela;
4. dydaktyczne materiały multimedialne - trzy filmy, siedem prezentacji multimedialnych zawierających interaktywne formy pracy;
5. skrypt dla ucznia;
6. skrypt dla nauczyciela dotyczący ewaluacji.

Program wraz z wypracowanymi narzędziami wdrożony zostanie w pięciu szkołach ponadgimnazjalnych z subregionu pilskiego w roku szkolnym 2013 – 2014.

Ideą opracowywanego innowacyjnego Programu nauczania jest, oprócz przekazania wiedzy i pobudzania

w uczniach postaw przedsiębiorczych, wykorzystanie nauki ww. przedmiotów (przedsiębiorczości, j. obcych) jako środka do rozwijania kreatywności i umiejętności samodzielnego myślenia a także umiejętności pracy w zespole.

Istotną cechą opracowywanego Programu jest także jego interdyscyplinarność – program zakłada kształcenie umiejętności posługiwania się biznesowym językiem obcym przy prowadzeniu firmy, składaniu ofert, przy negocjacjach. Korelacja miedzyprzedmiotowa ma uświadomić uczniowi konieczność wszechstronnego zastosowania zdobytej wiedzy oraz ułatwić jej zrozumienie i przyswojenie.

Program spełnia warunki określone w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2009r. Nr 89, poz. 730).

Zawiera:

- szczegółowe cele kształcenia i sposoby ich osiągania;
- treści zgodne z podstawą programową;
- opis założonych osiągnięć, propozycje kryteriów oceny i sprawdzenia osiągnięć;
- treści dotyczące kształcenia postaw etycznych, rzetelnej pracy i przedsiębiorczości, rozwoju zainteresowań związanych z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych;
- opis umiejętności prowadzących do pobudzania postaw przedsiębiorczych i umożliwiających prowadzenie własnej firmy z wykorzystaniem predyspozycji poszczególnych uczniów, wynikających z typu inteligencji **zgodnie z teorią inteligencji wielorakich Gardnera**. Howard Gardner wyróżnił osiem typów inteligencji: logiczno-matematyczną, językową, przyrodniczą, muzyczną, przestrzenną, cielesno-kinestetyczną, interpersonalną, intrapersonalną.
- realizację zajęć z wykorzystaniem TIK.

Programy nauczania poddane zostały konsultacjom w kręgu nauczycieli i dyrektorów szkół ponadgimnazjalnych oraz NGO działających na rzecz edukacji. Program uzupełniono o uwagi i sugestie powstałe w konsekwencji przeprowadzonych konsultacji.

Moduł uzupełniający dotyczy uczniów szczególnie zdolnych. Zawarte w nim zostały formy, treści i

umiejętności wykraczające poza podstawę programową. Moduł jest skierowany także na kształcenie liderów przedsiębiorczości. Szczegółowy opis modułu uzupełniający zamieszczony jest w rozdziale *Indywidualizacja w edukacji – moduł dla uczniów o szczególnych potrzebach edukacyjnych – uczniowie zdolni*.

Program zawiera podstawę programową kształcenia ogólnego dla szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego, dla przedmiotu podstawy przedsiębiorczości dla IV etapu edukacyjnego. Przeznaczony jest dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych liceów ogólnokształcących, techników, zasadniczych szkół zawodowych. Treści i umiejętności z podstawy programowej zostały wyróżnione tłustym drukiem, tak, aby nauczyciel łatwo mógł zlokalizować je podczas realizacji programu. Jest to szczególnie ważne z uwagi na fakt, iż godzin z zajęć z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości jest stosunkowo mało, odnosząc je do treści i umiejętności, co do których realizacji nauczyciel jest zobligowany. Treści i umiejętności wykraczające poza podstawę zostały wpisane niewyróżnioną czcionką, natomiast te, które przeznaczone są dla uczniów zdolnych zostały podkreślone. Nauczyciel, uczący zgodnie z programem, indywidualizuje swoją pracę, dostosowując ją do uczniów o szczególnych potrzebach edukacyjnych. Moduł dla uczniów szczególnie uzdolnionych zakłada oprócz kształcenia umiejętności z zakresu przedsiębiorczości również naukę kreatywnego myślenia, pracy zespołowej.

Kształcenie przedsiębiorczości odbywa się zgodnie z obowiązującą siatką godzin podczas 60 godzin przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Integralną częścią przygotowanego pakietu jest także program do kształcenia języka biznesowego - angielskiego i niemieckiego, zakładający po 30 godzin zajęć z zakresu języka obcego, realizowanych przez nauczycieli anglistów i germanistów, współpracujących z nauczycielem podstaw przedsiębiorczości. Programy językowe zawierają także moduł przeznaczony dla uczniów szczególnie uzdolnionych.

Przygotowane programy zawierają wspomniane już treści, dotyczące wykorzystania założeń teorii inteligencji wielorakich Gardnera. Nauczyciel, projektując zadania, wybierając z bogatej oferty zaproponowanego pakietu, może korzystać z wyników testów diagnostycznych, przeprowadzonych na początku roku szkolnego. W wyniku diagnozy grupy uczniów nauczyciel ma możliwość lepiej dostosować swoje wymagania do potrzeb ucznia. Umożliwi to także takie prowadzenie procesu

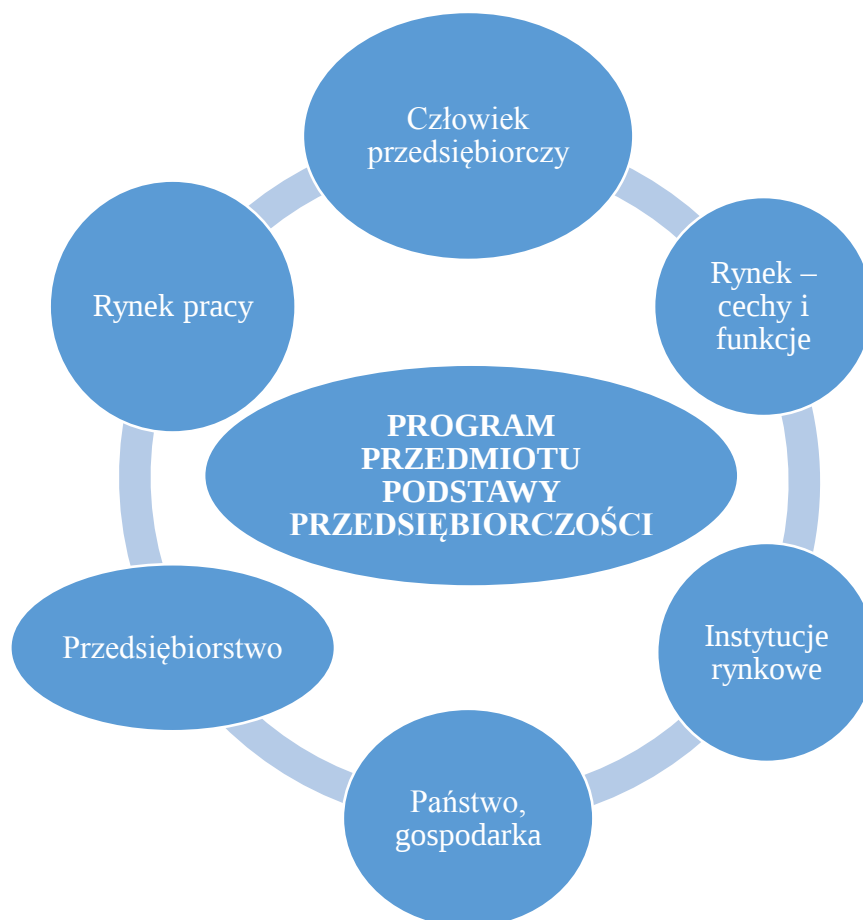
dydaktycznego, aby ułatwić uczniowi poznanie swoich mocnych stron, wzmacnianie ich oraz wspieranie tych umiejętności, które wykształcone są w stopniu niezadowalającym.

Pilotażowo Program prowadzony jest w dwóch liceach ogólnokształcących, dwóch technikach i jednej szkole zawodowej. Wszystkie szkoły znajdują się na terenie tzw. subregionu pilskiego. W każdej ze szkół dwie klasy realizują także Program w języku angielskim i niemieckim. Po pilotażu program będzie dostępny nieodpłatnie na stronie Projektu.

Aby zapewnić wysoki poziom realizowanego Programu i obudowy metodycznej, wszystkie materiały będą podlegały ewaluacji w trakcie realizacji Programu. Powstaną m.in. kwartalne raporty, które będą zawierały informację zwrotną, dotyczącą następujących zagadnień:

- czy program osiąga założone cele edukacyjne?
- czy program jest przydatny, adekwatny do realizowanych zagadnień zawartych w podstawie programowej?
- czy spełnia oczekiwania uczniów?
- czy spełnia oczekiwania nauczyciela?
- czy umożliwia rozwój ucznia?

KONCEPCJA PROGRAMU:

II SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół zakłada, że celem kształcenia ogólnego na III i IV etapie edukacyjnym jest:

- 1) przyswojenie przez uczniów określonego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyk;
- 2) zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;

3) kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego na III i IV etapie edukacyjnym należą:

- 1) czytanie — umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, prowadząca do osiągnięcia własnych celów, rozwoju osobowego oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa;
- 2) myślenie matematyczne — umiejętność wykorzystania narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz formułowania sądów opartych na rozumowaniu matematycznym;
- 3) myślenie naukowe — umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów, a także formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa;
- 4) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie;
- 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi;
- 6) umiejętność wyszukiwania, selekcionowania i krytycznej analizy informacji;
- 7) umiejętność rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się;
- 8) umiejętność pracy zespołowej.

Z kolei cele kształcenia – wymagania ogólne dla przedmiotu podstawy przedsiębiorczości zostały sformułowane w następujący sposób:

I. Komunikacja i podejmowanie decyzji.

Uczeń:

wykorzystuje formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej;

podejmuje decyzje i ocenia ich skutki, zarówno pozytywne, jak i negatywne.

II. Gospodarka i przedsiębiorstwo.

Uczeń:

**wyjaśnia zasady funkcjonowania przedsiębiorstwa i sporządza prosty biznesplan;
charakteryzuje mechanizmy funkcjonowania gospodarki i instytucji rynkowych oraz rolę państwa w gospodarce;
analizuje aktualne zmiany i tendencje w gospodarce świata i Polski;
rozdziela i porównuje formy inwestowania i wynikające z nich ryzyko.**

III. Planowanie i kariera zawodowa.

Uczeń:

**opisuje mocne strony swojej osobowości;
analizuje dostępność rynku pracy w odniesieniu do własnych kompetencji i planów zawodowych.**

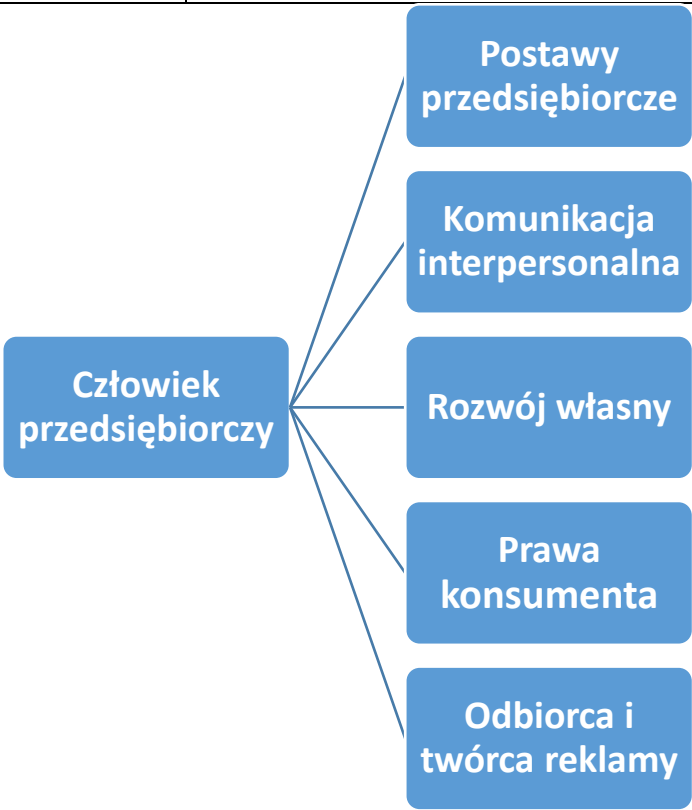
IV. Zasady etyczne.

Uczeń wyjaśnia zasady etyczne w biznesie i w relacjach pracownik-pracodawca, potrafi ocenić zachowania pod względem etycznym.

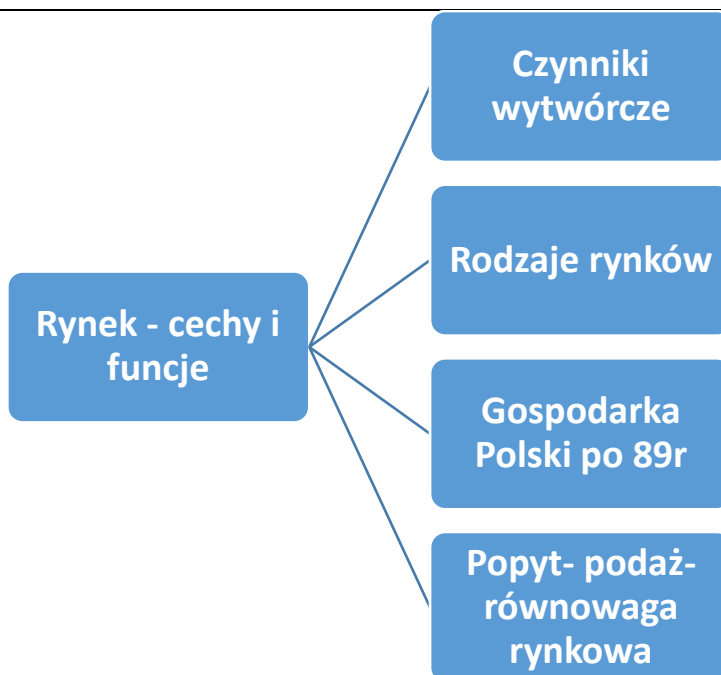
Cele kształcenia – wymagania ogólne zostały sformułowane w podstawie programowej w sposób umożliwiający różnicowanie stopnia trudności realizowanych treści i kształconych umiejętności, co znajduje odzwierciedlenie w rozdziale III *Treści edukacyjne* i V *Opis założonych osiągnięć ucznia*. Autorzy Programu zakładają, iż cele ogólne powinny być osiągnięte przez każdego ucznia, natomiast dzięki indywidualizacji pracy, nauczyciel dostosuje zasób treści i kształconych umiejętności do możliwości poszczególnych uczniów.

III TREŚCI EDUKACYJNE

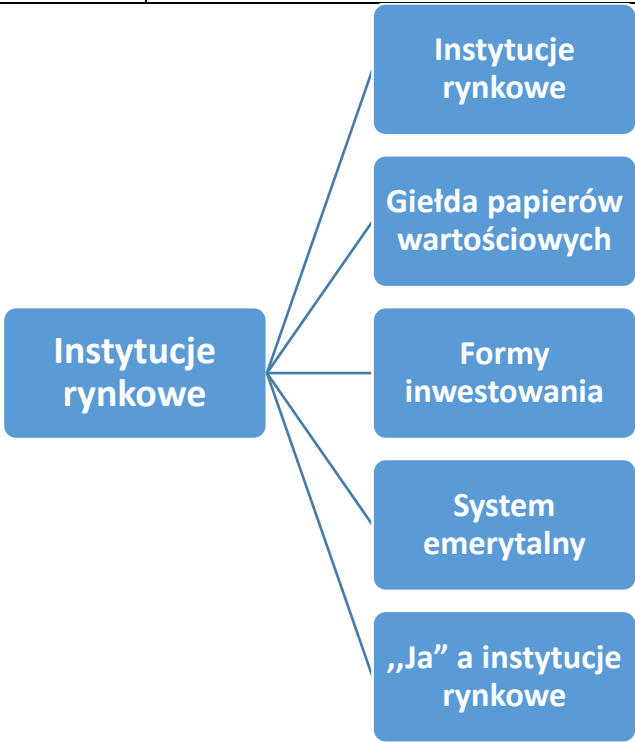
Przedstawione treści zawierają wszystkie te, które są zawarte w podstawie programowej przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Aby łatwo można je zidentyfikować, oznaczone zostały w tekście **łustym drukiem**. Dominują one w opracowanym programie z uwagi na obszerność podstawy programowej. Zostały one jednak **uszczegółowione** z uwagi na fakt, iż znajdą się z pewnością w grupie uczniowie bardziej zainteresowani omawianą problematyką. Treści wykraczające poza podstawę programową nie zostały wyróżnione. W rozdziale tym uwzględniono także treści przeznaczone dla ucznia szczególnie uzdolnionego. Zostały one w tekście **podkreślone**. Dla czytelności materiału zachowane zostały **główne tytuły z podstawy programowej** (aby nauczyciel mógł łatwo zweryfikować, czy program zawiera treści z podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości), w ich obrębie materiał został pogrupowany w odpowiednie **kręgi tematyczne**. Do każdego rozdziału dołączono **wykres**, który ma wskazywać na koncepcję układu treści. Czyli każdy z sześciu głównych rozdziałów z podstawy programowej poprzedzony jest wykresem, ilustrującym kręgi tematyczne, w jakich zawarte zostały treści Programu.

LP.	TYTUŁY ROZDZIAŁÓW – TREŚCI Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ	KRĘGI TEMATYCZNE I TREŚCI W NICH ZAWARTE
		 <pre> graph LR A[Człowiek przedsiębiorczy] --- B[Postawy przedsiębiorcze] A --- C[Komunikacja interpersonalna] A --- D[Rozwój własny] A --- E[Prawa konsumenta] A --- F[Odbiorca i twórca reklamy] </pre>
I	Człowiek przedsiębiorczy	1. Postawy przedsiębiorcze: cechy osoby przedsiębiorczej, samoocena; asertywność, uległość, agresja a postawa przedsiębiorcza; inicjatywność i odpowiedzialność w przedsiębiorczości; 2. Komunikacja interpersonalna: komunikacja werbalna i niewerbalna, zasady pracy w zespole, <u>rola lidera, kompetencje i predyspozycje członków zespołu.</u>

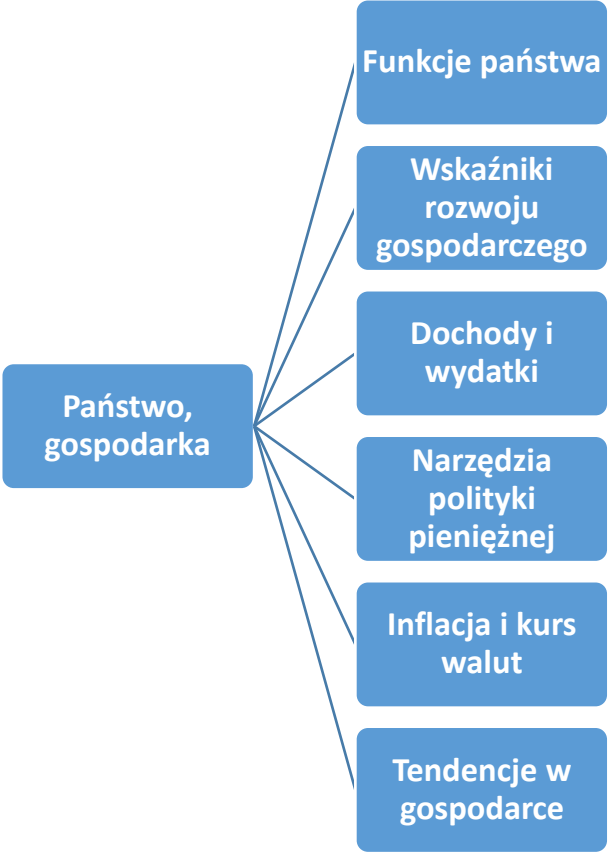
		<u>techniki NLP;</u> 3. Rozwój własny: kariera zawodowa, decyzje i skutki działań, motywy aktywności, rodzaje potrzeb, etyka pracy, <u>plan rozwoju zawodowego, kodeks etyczny;</u> 4. Prawa konsumenta: prawa konsumenta, instytucje ich strzegące, zasady składania reklamacji, reklamacja kilkakrotnie odrzucona – zasady postępowania, <u>podstawowe akty prawne regulujące prawa konsumenta;</u> 5. Odbiorca i twórca reklamy: informacja a perswazja w reklamie, perswazja pozytywna i negatywna, perswazja a manipulacja, <u>reklama podprogowa</u>
--	--	---

II	Rynek – cechy i funkcje	1. Czynniki wytwórcze: cele gospodarowania, praca, przedsiębiorczość, kapitał, ziemia, informacja – znaczenie w gospodarce, substytucyjność czynników, <u>zastosowanie zasady substytucyjności czynników w grze internetowej;</u> 2. Rodzaje rynków: cechy, funkcje rynków, określony obieg pieniądza w gospodarce rynkowej, <u>charakterystyka rynków państw europejskich,</u> 3. Gospodarka Polski po 89r.: transformacja gospodarki Polski po 1989r., skutki transformacji,
----	-------------------------	--

		<u>mocne i słabe strony transformacji:</u> 4. Popyt- podaż-równowaga rynkowa: czynniki wpływające na popyt i podaż, wyznaczanie punktu równowagi rynkowej na prostych przykładach, wykresy popytu i podaży, wykres punktu równowagi rynkowej, <u>czynniki popytu i podaży, konkretne przykłady, wykres zmiany równowagi rynkowej;</u>
	 <pre> graph LR A[Instytucje rynkowe] --- B[Instytucje rynkowe] A --- C[Giełda papierów wartościowych] A --- D[Formy inwestowania] A --- E[System emerytalny] A --- F["„Ja” a instytucje rynkowe"] </pre>	
III		1. Instytucje rynkowe: formy i funkcje pieniądza, rola: banku centralnego, banków komercyjnych, giełdy papierów wartościowych, funduszy inwestycyjnych, firm ubezpieczeniowych, funduszy emerytalnych

	Instytucje rynkowe	najbardziej popularne na rynku instytucje rynkowe, <u>funkcjonowanie parabanków</u> 2. Giełda papierów wartościowych: mechanizm funkcjonowania Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie, papiery wartościowe, wskaźniki giełdowe a inwestowanie na giełdzie, wykresy giełdowe, <u>rejestracja na GPW - program w wersji demo, wymiana emitentów i nabywców poszczególnych papierów wartościowych</u> 3. Formy inwestowania: Różnicowanie stopnia ryzyka – rodzaj inwestycji, okres inwestowania, przewidywany zysk lub strata z inwestycji badanie rynku pod kątem inwestowania i określonym kapitale, <u>inwestowanie w grunty;</u> 4. System emerytalny: systemy emerytalne w Polsce, systemy emerytalne w Europie, <u>obliczanie przyszłych emerytur;</u> 5. „Ja” a instytucje rynkowe: oferty banków, funduszy inwestycyjnych, firm ubezpieczeniowych, funduszy emerytalnych, procent od kredytu i lokaty bankowej, spłata kredytu a dochód, analiza różnych ofert bankowych, wybór najkorzystniejszej przy
--	--------------------	--

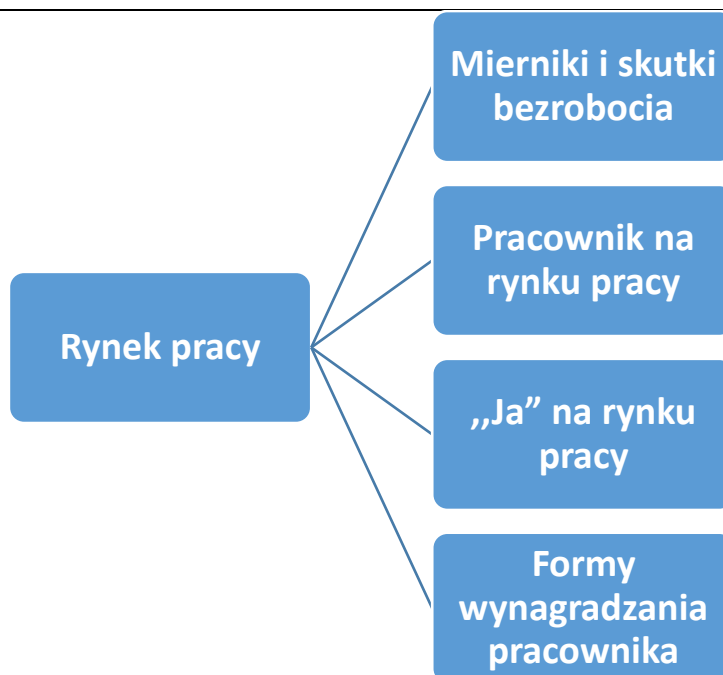
		określonych założeniach, <u>ukryte koszty kredytu,</u>
	 <pre> graph LR A[Państwo, gospodarka] --- B[Funkcje państwa] A --- C[Wskaźniki rozwoju gospodarczego] A --- D[Dochody i wydatki] A --- E[Narzędzia polityki pieniężnej] A --- F[Inflacja i kurs walut] A --- G[Tendencje w gospodarce] </pre>	
IV	Państwo, gospodarka	1. Funkcje państwa: charakterystyka ekonomicznych funkcji państwa, 2. Wskaźniki rozwoju gospodarczego: mierniki wzrostu gospodarczego, przyczyny oddziaływania państw na gospodarkę, narzędzia oddziaływania, 3. Dochody i wydatki: Źródła dochodów, rodzaje wydatków państwa, deficyt budżetowy, dług publiczny, ich wpływ na gospodarkę,

		wskaźniki określające aktualny deficyt budżetowy i dług publiczny Polski, <u>przyczyny aktualnego deficytu budżetowego i długu publicznego, czynniki wpływające na ich obniżenie lub podwyższenie:</u> 4. Narzędzia polityki pieniężnej: 5. Inflacja i kurs walut: Rodzaje inflacji, przyczyny powstawania inflacji, stopy inflacji, kurs walut a gospodarka i handel zagraniczny, recesja, dobra koniunktura, 6. Tendencje w gospodarce: aktualne zmiany w gospodarce Polski i świata, centra finansowe i gospodarcze na świecie, globalizacja a poziom życia, model konsumpcji, diagnoza stanu gospodarki Polski z wykorzystaniem trafnie dobranych wskaźników,
--	--	---

V	Przedsiębiorstwo	1. Zakładanie firmy: formy prawno-organizacyjne przedsiębiorstwa, formy i procedury w zakładaniu firmy, współpraca z instytucjami, <u>schemat zarządzania spółkami;</u> 2. Biznesplan: analiza otoczenia przedsiębiorstwa, cele przedsiębiorstwa i sposoby ich realizacji, formy i procedury zakładania firmy, projekt przedsiębiorstwa – biznesplan, badanie rynku, wpływ otoczenia na przedsiębiorstwo i przedsiębiorstwa na otoczenie, przyczyny sukcesu i porażki w prowadzeniu firmy, <u>metody analizy otoczenia, sposoby realizacji celów, analiza</u>
---	------------------	---

		<u>finansowa biznesplanu, czynniki zapobiegające niepowodzeniom w prowadzeniu firmy;</u> 3. Budowanie zespołu: zasady pracy zespołowej, role w zespole, cechy lidera, wykonawcy, konflikt w zespole, jego przyczyny, sposoby rozwiązania konfliktu – negocjacje, rodzaje konfliktów, predyspozycje i rola mediatora, jego usytuowanie prawne, <u>techniki negocjacji i mediacji w rozwiązywaniu konfliktów branżowych;</u> 4. Etapy projektu: etapy realizacji projektu, działania w projekcie, kryteria podziału ról w projekcie, zagrożenia i najczęściej popełniane błędy w realizacji projektu, <u>rola i predyspozycje koordynatora oraz konsekwencje jego działań;</u> 5. Etyka w biznesie: zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie krajowym i międzynarodowym, konsekwencje działań etycznych i nieetycznych spostrzeganych we własnym otoczeniu, <u>kodeks postępowania administracyjnego, zasady Global Compact;</u>
--	--	--

VI	Rynek pracy	1. Mierniki i skutki bezrobocia: sposoby walki z bezrobociem, analiza raportów urzędów pracy, <u>interpretacja wskaźników zawartych w raportach powiatowych i wojewódzkich urzędów pracy, analiza rynku pracy własnego powiatu, województwa;</u> 2. Pracownik na rynku pracy: motyw aktywności zawodowej, sposoby zatrudnienia pracownika – Kodeks Pracy, obowiązki i uprawnienia pracownika i pracodawcy, dokumenty aplikacyjne pod konkretną ofertę pracy hierarchia potrzeb wg. A. Masłowa, <u>schemat potrzeb wg. S.R. Coveya, redagowanie pism zatrudnienia, zwalniania pracownika, przydziału obowiązków</u>
----	-------------	--

		3. „Ja” na rynku pracy: analiza własnych możliwości na różnych rynkach pracy, oferty pracy, rozmowa kwalifikacyjna cv w języku obcym, źródła ofert pracy, list motywacyjny w języku obcym, <u>portale internetowe gromadzące dane na temat predyspozycji i umiejętności pracowników poszukujących pracy i pracodawców poszukujących pracowników z odpowiednimi kompetencjami,</u> <u>sześć zasad Cialdiniego;</u> 4. Formy wynagradzania pracownika: wynagrodzenie netto i brutto, deklaracja podatkowa PIT, zachowania etyczne i nieetyczne pracownika i pracodawcy, mobbing w pracy, sposoby przeciwdziałania, rodzaje PIT-ów, usługi, przedmioty podlegające odliczeniu w deklaracji podatkowej PIT, <u>kosztorys wynagrodzenia za pracę – umowa o dzieło, umowa zlecenie</u>
--	--	---

WYMIAR GODZIN:

NR DZIAŁU	NAZWA DZIAŁU	ORIENTACYJNA LICZBA GODZIN W CIĄGU ROKU SZKOLNEGO
1.	Człowiek przedsiębiorczy	10
2.	Rynek – cechy i funkcje	10
3.	Instytucje rynkowe	10
4.	Państwo, gospodarka	10
5.	Przedsiębiorstwo	10
6.	Rynek pracy	10
	Całkowity minimalny wymiar godzin z przedmiotu <i>podstawy przedsiębiorczości</i>	60

Proponowany przydział godzin dla poszczególnych rozdziałów ma charakter tylko orientacyjny i może być modyfikowany w zależności od potrzeb i zainteresowań uczniów. Nie ma jednak możliwości wyeliminowania któregośkolwiek z modułu, gdyż każdy z nich wynika z podstawy programowej. Nauczyciel ma możliwość zwiększyć liczbę godzin realizacji jednego z rozdziałów kosztem jednak innego.

IV SPOSOBY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Metodyka pracy nauczyciela to klucz do sukcesu. Umiejętny i trafny dobór metod daje większe szanse na to, że założone osiągnięcia uczniów będą zrealizowane. Dobierając odpowiednią metodę do realizowanych treści, należy mieć na uwadze klasyczny stożek Daile a, tzw. piramidę zapamiętywania:

wykład.....	5%
czytanie.....	10%
metody audiowizualne.....	20%
demonstracje.....	30%
gry dyskusyjne.....	50%
praktyka i działanie.....	70%
natychmiastowe wykorzystanie wiedzy - uczenie innych.....	90%

Wynika z niej, że najbardziej preferowanymi metodami i formami pracy są te, w których uczeń działa i wykorzystuje w praktyce kształcone umiejętności.

Bardzo często podkreśla się w metodyce nauczania konieczność wykorzystywania metod aktywizujących. Właściwie każda z metod może być aktywizująca, jeśli uaktywnia ucznia, koncentruje jego uwagę na działaniu.

Oto wykaz niektórych z nich, możliwych do wykorzystania w każdej szkole bez względu na bazę, jaką placówka dysponuje (metody wypisane zostały w kolejności alfabetycznej) :

1. Praca w grupach:

- uczy kooperacji, respektowania przyjętych zasad i dyscypliny, umożliwia doświadczenie współzależności i współodpowiedzialności;
- pozwala na doskonalenie kompetencji komunikacyjnych (zabierania głosu, wypowiadania własnych myśli, respektowania zdania innych, rozwiązywania problemów, słuchania innych);
- ułatwia aktywizację wszystkich uczniów (co jest szczególnie ważne dla uczniów nieśmiałych lub pracujących wolniej);
- działa wzajemnie inspirująco, (co ma miejsce podczas dzielenia się swoimi pomysłami);

- uczy współpracy w zespole - kluczowej umiejętności kształconej w projekcie.
2. **Pogadanka** - to dialog nierównoprawnych stron: nauczyciela, który stawia pytania, i ucznia, który odpowiada; nauczyciel wie do czego zmierza każde pytanie. Metoda ta wymaga przygotowania odpowiedniego materiału nauczania, czyli określenia:

- celu pogadanki,
- analizy merytoryczno- logicznej wiedzy,
- rozłożenia wydobytych elementów między poszczególne pytania,
- zaprojektowania zadań.

Praca z uczniami polega wówczas na:

- połączeniu tematu lekcji z doświadczeniami uczniów,
- dopasowaniu pytań do odpowiedzi,
- zebraniu i wykorzystaniu wiadomości zgromadzonych podczas pogadanki,

Metoda ta, aby odniosła oczekiwany skutek, musi być starannie zaplanowana. Poza tym nauczyciel w trakcie lekcji powinien żywo reagować na odpowiedzi i działania uczniów, tak aby dopasować tok lekcji do tempa i sposobu pracy uczniów, a jednocześnie osiągnąć założony cel.

3. **Prezentacja wideo** - w zależności od założonego celu i kompetencji, które planuje się rozwijać na lekcji, można wykorzystać filmy dokumentalne, reklamy telewizyjne, rysunkowe, animowane, ale też fragmenty filmów fabularnych. Ważnym kryterium wyboru jest czas prezentacji (nie powinien on przekraczać 20-30 minut) oraz tematyka zgodna z programem nauczania i w miarę możliwości zainteresowaniami uczniów. Najlepsze sprawdzają się filmy, które w jednakowym stopniu są źródłem informacji i rozrywki. Nie powinny zawierać długich monologów. Nie powinny także służyć tylko prezentacji, wręcz przeciwnie – ich zadanie polega na zachęcaniu do dyskusji i wywoływaniu emocje. Zaletami prezentacji wideo może być zainteresowanie uczniów tematem mało atrakcyjnym. Taki sposób prezentacji treści podnosi zdolność koncentracji, ponieważ uruchamia różne kanały odbioru i w ten sposób przemawia do „słuchowców” i „wzrokowców”, a jeżeli po obejrzeniu filmu uczniowie zostaną zachęcani do działania, również „czuciowcy” będą usatysfakcjonowani. Program zakłada działania odpowiadające ośmiu typom inteligencji

Gardnera, a korzystanie z takich narzędzi sprzyja dostosowaniu ich do predyspozycji uczniów. Korzysta się również w ten sposób z formy przekazu informacji, które są bliskie współczesnemu uczniowi. Uczy się go aktywnego korzystania z telewizji a przy tym zachęca się go do oglądania filmów popularno- naukowych. Pomocne na pewno okażą się pytania, które zada się uczniowi po obejrzeniu fragmentu filmu. Są nimi:

- jakie uczucia towarzyszyły Ci w trakcie oglądania fragmentu filmu?
- Co Ci się podobało najbardziej?
- Co Cię zdenerwowało?
- Jaka scena utkwiła Ci w pamięci najbardziej?
- Jak nazwałbyś problem, który jest ukazany w filmie?
- Czy zgadzasz się z propozycją rozwiązania ukazaną w filmie?
- Jakie zakończenie mógłby mieć ten film?

W ramach projektu nauczyciele otrzymają prezentacje i filmy, które odpowiednio wykorzystane, mogą okazać się poważnym wsparciem w realizacji treści kształcenia i urozmaiceniu metod pracy.

4. Burza mózgów - jest to metoda twórczego rozwiązywania problemów. Rozwija sprawność umysłową, kreatywność, przełamuje opory przed przedstawieniem własnych pomysłów, pobudza wyobraźnię. Mocne strony tej metody to możliwość zgromadzenia w krótkim czasie dużej liczby pomysłów oraz aktywizacja dużej liczby uczniów. Polega na podawaniu w krótkim czasie wiele różnych skojarzeń, rozwiązań, które niesie wyobraźnia. Głównymi zasadami, którymi należy kierować się przy wykorzystaniu tej metody aktywizującej są:

- każdy pomysł jest dobry, nawet ten najbardziej szalony,
- ważniejsza jest liczba pomysłów niż ich jakość,
- inspirujemy swoimi pomysłami innych,
- każdy pomysł zapisujemy w formie podanej przez autora,
- nie komentujemy pomysłów,
- nie krytykujemy pomysłów,
- nie wtrącamy własnych propozycji do pomysłów innych,

- zabieramy głos na znak nauczyciela,
- wszyscy na równych prawach bierzemy udział w zgłaszaniu pomysłów,
- zgłaszamy pomysły w określonym przedziale czasowym.

Pracując tą metodą, trzeba wziąć pod uwagę fakt, iż jest ona dobrym wstępem do diagnozy problemu. Nie można zostawić ucznia na etapie, że wszystkie pomysły są dobre, gdyż wówczas skuteczność tej metody okaże się wątpliwa.

5. **Dyskusja** - metoda ta przydaje się do ćwiczenia pewności siebie podczas uczestnictwa w dyskusji na każdy temat. Uczy argumentowania, przekonywania, „kłótni” w kulturalny sposób oraz słuchania innych. Gdy uczeń opanuje sztukę argumentowania, będzie mógł wziąć udział w najbardziej gorącym sporze. Umiejętności kształcone tą metodą są szczególnie ważne dla potencjalnego właściciela firmy, który musi wykazać się niejednokrotnie sprawnością argumentowania, aby przekonać klienta do skorzystania z usług jego firmy.
6. **„Gorące krzesło”** - celem zabawy jest budowanie poczucia własnej wartości, wyzwalanie pozytywnych uczuć. Wszyscy uczniowie siedzą w kole. Pośrodku stoi "gorące krzesło". Zajmuje je uczeń, który w danym momencie potrzebuje najwięcej wsparcia i oznak sympatii. Po kolei przesuwa on swoje "gorące krzesło", stawiając je kolejno przed wszystkich uczestników, którzy mówią mu o czymś, co w nim lubią, cenią, np. jego doskonałe pomysły podczas zabawy, troskę o małą siostrę, elegancką fryzurę itp. Każdy uczeń powinien mieć możliwość zajęcia miejsca na "gorącym krześle".
7. **Pytanie do eksperta** - pozwala uczniom rozwijać umiejętności gromadzenia informacji z tekstów źródłowych, analizowania i przetwarzania tych informacji, wyciągania wniosków, formułowania pytań. Dzięki tej metodzie uczestnicy mogą przygotować się tematycznie do zajęć, co pozwoli im kształcić umiejętność eksponowania siebie i swojej wiedzy na forum.
8. **Gra dydaktyczna** - to zabawa prowadzona według ściśle określonych zasad postępowania, zwanych najczęściej regułami. Jest to celowo organizowana sytuacja, oparta na opisie faktów i procesów, w której osoby uczące się konkurują ze sobą w ramach określonych reguł gry. Gra multimedialna, opracowana w ramach projektu, ma charakter właśnie takiej gry dydaktycznej.

Poza tym jest to forma bardzo popularna wśród młodych ludzi. Ważne jest, aby korzystali z gier, które uczą i rozwijają, a nie wywołują agresję.

9. **Debata klasowa** - metoda skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach, prezentacji własnego punktu widzenia, przygotowania do publicznych wystąpień oraz efektywnego współdziałania w zespole i pracy w grupie, budowania więzi międzyludzkich, podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji. Jest dobrą metodą prowadzenia rozmów na trudne tematy. W jej wyniku często dochodzi do podjęcia decyzji. Metodą szczególnie preferowaną jest debata oksfordzka, która poprzez swoje sformalizowanie zmusza do dyscypliny i daje nadzieję na osiągnięcie kompromisu.
10. **Drzewko decyzyjne** – metoda uczy logicznego, przyczynowo-skutkowego myślenia, przewidywania konsekwencji podejmowanych decyzji i wybierania optymalnego rozwiązania. Daje także okazję do dyskusji nad etycznym aspektem dokonanych wyborów. Wymienione umiejętności są niezbędne w prowadzeniu firmy, a etyka w biznesie to tematyka często podejmowana przez różne kręgi społeczne.
11. **Analiza SWOT**- metoda polegająca na ocenie zjawiska lub wcześniej podanego rozwiązania problemu poprzez wskazanie wszystkich jego najistotniejszych cech — mocnych i słabych stron przedmiotu analizy oraz szans i zagrożeń, na które jest on narażony. Zwykle SWOT rozrysowuje się na kartce papieru podzielonej na cztery pola, odpowiadające poszczególnym charakterystykom. Dwa górne opisują wewnętrzne atrybuty zjawiska lub rozwiązania (zalety i słabości), dwa dolne (szanse i zagrożenia) — jego kontekst zewnętrzny.
12. **Mapa skojarzeń**- metoda służy wizualnemu opracowaniu, pojęcia, problemu, zjawiska, sytuacji, zdarzenia z wykorzystaniem rysunków, symboli, zwrotów, haseł. Za jej pomocą można definiować pojęcia, rozwiązywać problemy, planować działania. Wspomaga ona uczenie się. Uczy poszukiwania związków między faktami, pojęciami, włączania nowych wiadomości do posiadanej wiedzy.
13. **Wykład** - przekazanie uczniom informacji pozwalających im na uczestnictwo w lekcji prowadzonymi innymi metodami. Przydaje się on również, gdy trzeba podać informacje, ułatwiające zrozumienie nowych zagadnień, przekazać wiedzę, teorię, instrukcje, dokonać podsumowania zrealizowanego tematu.

- 14. Wywiad** - metoda ewaluacji, która pozwala dokonać wspólnie z uczniami oceny procesu uczenia się (np. w pierwszym semestrze). Może być stosowana jako wprowadzenie do tematu, zbadanie, co uczniowie wiedzą na dany temat.
- 15. Projekt** - metoda ta może być zastosowana zarówno w pracy dydaktycznej jak i wychowawczej. Istota polega na tym, iż uczniowie samodzielnie realizują „duże zadanie”. Nauczyciel określa jedynie ramy projektu. Może on być realizowany indywidualnie lub zespołowo. Metoda ta służy integracji zespołu klasowego. Uczy stosowania zdobytej wiedzy w praktyce, planowania i organizacji pracy, poszukiwania i selekcjonowania informacji, posługiwania się nowymi źródłami informacji. W tym przypadku nauczyciel może wcielić się w rolę przewodnika.
- 16. Wycieczka edukacyjna** - służy poznaniu środowiska, poszukiwaniu związków przedmiotów i zjawisk z otaczającym środowiskiem naturalnym. Rozbudza również zainteresowania uczniów.

merytoryczne opracowanie arkusza oceny predyspozycji i preferencji uczniów.

Arkusz ocen predyspozycji i preferencji uczniów ma służyć diagnozowaniu poszczególnych rodzajów inteligencji u uczniów/uczennic z określeniem typu dominującego. Określenie typu dominującego ma na celu dopasowanie przygotowywanych materiałów i całego programu do różnych typów inteligencji, tak aby uczniowie skorzystali z przygotowywanego materiału w sposób jak najbardziej efektywny.

Opracowany arkusz ma służyć identyfikacji uczniów w zakresie profilu i poziomu inteligencji wielorakich, szczególnie wśród uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Ma także umożliwić nauczycielom jakościowo lepszą ocenę uczniów, ich możliwości i kompetencji, co przekłada się na lepsze dostosowanie metod kształcenia do potrzeb grupy. Kierowani zróżnicowanymi profilami intelektualnymi uczniów w danej klasie, nauczyciele będą mogli zrezygnować z jednego stylu nauczania dla wszystkich uczniów, na rzecz bardziej dopasowanego do indywidualnych potrzeb uczniów podejścia.

Arkusz oceny predyspozycji i preferencji uczniów spełnia następujące wymagania, jest:

- zbudowany w oparciu o założenia teorii inteligencji wielorakich Gardnera;
- wystandaryzowany;

- rzetelny i trafny;
- dostosowany do grupy docelowej;
- zweryfikowany na grupie docelowej (odbyły się dwa badania pilotażowe);
- poddany normalizacji.

Dla realizacji programu opracowano także grę dydaktyczną wraz z założeniami dydaktycznymi dla niej, w tym także opracowano założenia dydaktyczne jako **dodatkowy moduł gry** dla uczniów o szczególnych potrzebach edukacyjnych tj. dla **uczniów szczególnie uzdolnionych**.

Gra internetowa ma stanowić jedno z narzędzi, w jakie zostaną wyposażone szkoły, służących do kreowania twórczego myślenia i pracy zespołowej.

W ramach pakietu edukacyjnego opracowano także **przykładowe scenariusze zajęć**, w których zróżnicowano rodzaje wymagań w zależności od **stopnia trudności gry**. Podkreślić należy, że na podstawie stworzonych założeń dydaktycznych opracowano scenariusze gry, kreujące w uczniach twórcze myślenie, umiejętność pracy zespołowej oraz pobudzające postawy przedsiębiorcze. Taki sposób opracowania materiałów metodycznych gwarantuje ich spójność i przejrzystość. Założenia dydaktyczne oraz gra internetowa odpowiadają potrzebom uczniów uczących się na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej (licea, technika, szkoły zawodowe). Uwzględniają także i uzupełniają oraz wykraczają poza

(w przypadku modułu dla uczniów szczególnie uzdolnionych) treści podstawy programowej kształcenia ogólnego (ze szczególnym uwzględnieniem podstawy programowej przedmiotu **Podstawy przedsiębiorczości**) oraz w dużym stopniu **uwzględniać założenia teorii inteligencji wielorakich Gardnera**.

W ramach opracowanych założeń dydaktycznych uwzględnione zostały następujące problemy:

- określono i uwzględniono predyspozycje użytkowników i odbiorców gry (tj. uczniów i nauczycieli);
- zróżnicowano stopnia trudności gry;
- opracowano założenia dydaktyczne gry z uwzględnieniem celu jej tworzenia, jakim jest pobudzanie w uczniach kreatywności, umiejętności pracy zespołowej, rozwijanie wiedzy i umiejętności praktycznych z obszaru przedsiębiorczości;

- opracowane założenia dydaktyczne uwzględniają następujące kryteria:
 - ✓ gra daje możliwość równoległego uczestnictwa więcej niż jednego gracza;
 - ✓ gra jest ukierunkowana na myślenie, bardziej niż na multimedia;
 - ✓ gra nie zawiera przemocy, elementów o treści erotycznej czy pornograficznej, wulgaryzmów oraz innych treści społecznie nieakceptowanych;
 - ✓ gra promuje zdrowe współzawodnictwo i uwzględnia normy społecznie i obyczajowo poprawne;
 - ✓ **elementem gry jest wykorzystanie umiejętności posługiwania się językiem obcym (j. angielski/ j. niemiecki na poziomie min. B1- B2);**
 - ✓ zadaniem graczy jest prowadzenie własnej działalności gospodarczej w warunkach maksymalnie zbliżonych do rzeczywistości. Uczestnicy przechodzą przez wszystkie etapy prowadzenia działalności gospodarczej, począwszy od prawidłowego wypełnienia formularzy rejestracyjnych, po okresowe deklaracje NIP, PIT i ZUS. Popyt i uwarunkowania rynkowe stymulowane są przez sztuczną inteligencję opartą o sieci neuronowe. Dodatkowo, w grę wkomponowane zostały w znacznej części elementy związane z podstawą programową przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Uczniowie, by zdobywać dodatkowe punkty, muszą posługiwać się językiem obcym.

Gra zakłada ok. 10% godzin przeznaczonych na realizację opracowanego innowacyjnego programu - tj. 60h przedsiębiorczości + 30h języka angielskiego + 30 języka niemieckiego. Narzędzie to może być także wykorzystywane do pracy w domu.

V OPIS ZAŁOŻONYCH OSIĄGNIĘĆ UCZNIA

Jednym z elementów programu nauczania jest *opis założonych osiągnięć ucznia*. Przedstawiony poniżej dotyczy przedmiotu podstawy przedsiębiorczości a skierowany jest dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Opracowany dokument został skonstruowany tak, że w rubryce pierwszej zawiera treści nauczania zawarte w podstawie programowej, tak, aby realizujący ten program nauczyciel nie miał wątpliwości, że pracując według programu, realizuje jednocześnie podstawę programową. W drugiej rubryce znajdują się założone osiągnięcia ucznia. Należy podkreślić, że osiągnięcia z podstawy programowej zostały wyróżnione tłustym drukiem. Taki sposób ujęcia problemu ułatwia nauczycielowi szybko i na bieżąco dokonywać ewaluacji programu. Jeśli z jakiś powodów nie uda się zrealizować założonych treści i osiągnięć, nauczyciel wybiera te wyróżnione, ponieważ do ich realizacji jest zobowiązany. Pozostałe osiągnięcia stanowią elementy charakterystyczne dla programu i świadczą o jego innowacyjnym charakterze. Kolejność prezentowanych treści również zgodna jest z kolejnością zawartą w podstawie programowej. Ten uporządkowany sposób opracowania programu wynika m.in. z faktu, iż podstawa programowa z zakresu podstaw przedsiębiorczości jest obszerna, natomiast możliwość jej realizacji w czasie 60h wydaje się być bardzo trudna. Tym bardziej wymusza ona na nauczycielu dużą dyscyplinę bieżącą kontrolę realizowanych treści i kształconych umiejętności.

LP.	TREŚCI NAUCZANIA Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ	ZAŁOŻONE OSIĄGNIĘCIA UCZNIA
I.	Człowiek przedsiębiorczy	Uczeń:
1.		przedstawia cechy, jakimi charakteryzuje się osoba przedsiębiorcza; ocenia swoje zachowania, odnosząc je do cech osoby przedsiębiorczej; <u>prezentuje postawę przedsiębiorczą;</u>
2.		rozpoznaje zachowania asertywne, uległe i agresywne; odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej; zna pojęcie inicjatywności oraz odpowiedzialności; <u>wykazuje się aktywnością i odpowiedzialnością za swoje działania</u>
3.		rozpoznaje mocne i słabe strony własnej osobowości; odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej; dokonuje samooceny i samoakceptacji; <u>projektuje działania mające na celu wzmocnienie swoich mocnych stron</u>
4.		charakteryzuje swoje role społeczne i typowe dla nich zachowania; potrafi stosować podstawowe zasady pracy w zespole; <u>przyjmuje rolę lidera, potrafi ocenić kompetencje i</u>

	<u>predyspozycje innych</u>
5.	zna korzyści wynikające z planowania własnych działań i inwestowania w siebie; organizuje pracę swoją i innych; <u>potrafi sporządzić własny plan rozwoju w perspektywie miesięcznej i rocznej</u>
6.	analizuje przebieg kariery zawodowej osoby, która zgodnie z zasadami etyki odniosła sukces w życiu zawodowym; zna motywy aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka, rodzaje potrzeb; <u>ma zdolność do wyznaczania sobie celów i zadań.</u>
7.	podejmuje racjonalne decyzje, opierając się na posiadanych informacjach, i ocenia skutki własnych działań; kieruje i podejmuje decyzje z uwzględnieniem zasad etycznych obowiązujących w działalności gospodarczej oraz etyki pracy, <u>potrafi zredagować kodeks etyczny dla danej działalności gospodarczej</u>
8.	stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji oraz prezentacji własnego stanowiska; ocenia ich skuteczność, <u>wykorzystuje techniki NLP oraz wiedzę z zakresu perswazji;</u>
9.	przedstawia drogę, jaką dochodzi się własnych praw w roli członka zespołu, pracownika, konsumenta;

		zna podstawy prawne potrzebne w dochodzeniu własnych praw; <u>wciela się w każdą z ról i od najniższego progu piramidy zatrudnienia pnie się ku górze, aby dotrzeć na miejsce przez siebie zaplanowane;</u>
10.		zna prawa konsumenta oraz wymienia instytucje stojące na ich straży; przedstawia zasady składania reklamacji w przypadku niezgodności towaru z umową; <u>potrafi napisać reklamację kilkakrotnie odrzuconą, powołując się na stosowne akty prawne oraz ustawy;</u>
11.		odczytuje informacje zawarte w reklamach, odróżniając je od elementów perswazyjnych; wskazuje pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów; zna podstawy tworzenia reklamy, rozróżniając stosowane w niej metody wpływu na człowieka; <u>podaje sposoby stosowania reklamy podprogowej;</u>
II		Uczeń:
1.	Rynek – cechy i funkcje	charakteryzuje społeczne i ekonomiczne cele gospodarowania, odwołując się do przykładów z różnych dziedzin,
2.		rozdziela czynniki wytwórcze (praca, przedsiębiorczość, kapitał, ziemia i informacja) i wyjaśnia ich znaczenie w różnych dziedzinach gospodarki, zna pojęcie substytucyjność czynników, <u>potrafi zastosować substytucyjność w grze internetowej.</u>
3.		wymienia podstawowe cechy, funkcje i rodzaje rynków;

		<u>wybiera przykład rynku z rzeczywistości i wskazuje w/w cechy i jego funkcje oraz rodzaj.</u>
4.		wyjaśnia określony obieg pieniądza w gospodarce rynkowej, <u>zna historię pieniądza.</u>
5.		omawia transformację gospodarki Polski po 1989 r., wskazuje skutki transformacji Polski po 1989 r. dla dzisiejszego jej stanu, <u>potrafi ocenić transformację Polski po 1989 r. pod</u> <u>względem sukcesu czy porażki.</u>
6.		charakteryzuje czynniki wpływające na popyt i podaż; zna wykresy popytu i podaży, <u>na konkretnym przykładzie potrafi wskazać w/w czynniki.</u>
7.		wyznacza punkt równowagi rynkowej na prostych przykładach, zna wykres punktu równowagi rynkowej, <u>potrafi przedstawić w formie wykresu zmiany równowagi</u> <u>rynkowej.</u>
III.		Uczeń:
1.		rozdziela formy i funkcje pieniądza;
2.	Instytucje rynkowe	wyjaśnia rolę, jaką w gospodarce pełnią instytucje rynkowe: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych, fundusze inwestycyjne, firmy ubezpieczeniowe, fundusze emerytalne; <u>zna pojęcie i zasadę funkcjonowania parabanków.</u>
3.		oblicza procent od kredytu i lokaty bankowej, ocenia możliwość spłaty zaciągniętego kredytu przy określonym dochodzie; porównuje różne oferty bankowe dotyczące kredytu i

	wybiera najlepszą, <u>po analizie kredytu hipotecznego potrafi wskazać jego ukryte koszty.</u>
4.	wyjaśnia mechanizm funkcjonowania giełdy papierów wartościowych na przykładzie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie; potrafi analizować wykresy giełdowe, <u>rejestruje się w wirtualny sposób w wersji demo na giełdzie papierów wartościowych i próbuje swoich sił;</u>
5.	wskazuje różnicę między różnymi rodzajami papierów wartościowych; zna podział papierów wartościowych, <u>wymienia emitentów i nabywców poszczególnych papierów wartościowych.</u>
6.	wymienia podstawowe wskaźniki giełdowe i wyjaśnia ich wagę w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania na giełdzie;
7.	rozdziela formy inwestowania kapitału i dostrzega zróżnicowanie stopnia ryzyka w zależności od rodzaju inwestycji oraz okresu inwestowania; bada w co aktualnie warto inwestować na rynku mając określony kapitał.
8.	oblicza przewidywany zysk z przykładowej inwestycji kapitałowej w krótkim i długim okresie; <u>wirtualnie inwestuje w grunt i kontroluje przez okres nauki czy inwestycja przyniosła zyski czy z straty.</u>
9.	charakteryzuje system emerytalny w Polsce i wskazuje związek pomiędzy swoją przyszłą aktywnością

		zawodową, a wysokością emerytury; porównuje systemy emerytalne państw Europy, <u>na stronie www.emerytura.gov.pl przy założonych danych oblicza</u> <u>swoją przyszłą emeryturę.</u>
10.		analizuje oferty banków, funduszy inwestycyjnych, firm ubezpieczeniowych i funduszy emerytalnych, <u>potrafi przeprowadzić swoją indywidualną analizę</u> <u>finansową aby dokonać trafnego wyboru w ulokowaniu</u> <u>pieniędzy w w/w instytucjach.</u>
IV.		Uczeń:
1.	Państwo, gospodarka	wymienia i charakteryzuje ekonomiczne funkcje państwa, podaje przykłady wizji rozwoju państwa strategicznych przemysłów, <u>wie jak państwo zapobiega różnym kryzysom.</u>
2.		opisuje podstawowe mierniki wzrostu gospodarczego; <u>potrafi ocenić w jakim stanie znajduje się gospodarka Polski</u> <u>na podstawie mierników wzrostu gospodarczego.</u>
3.		przedstawia przyczyny i narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę, <u>przedstawia dobre i złe skutki oddziaływania państwa na</u> <u>gospodarkę.</u>
4.		wymienia źródła dochodów i rodzaje wydatków państwa, <u>ocenia metody działania państwa w zakresie uzyskiwania</u> <u>dochodów oraz wydatków.</u>
5.		wyjaśnia wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę;

		zna aktualny deficyt budżetowy i dług publiczny Polski.
6.		charakteryzuje narzędzia polityki pieniężnej;
7.		identyfikuje rodzaje inflacji w zależności od przyczyn jej powstania oraz stopy inflacji;
8.		wyjaśnia wpływ kursu waluty na gospodarkę i handel zagraniczny.
9.		charakteryzuje zjawiska recesji i dobrej koniunktury w gospodarce;
10.		wyszukuje informacje o aktualnych tendencjach i zmianach w gospodarce świata i Polski; tworzy dzięki tym informacjom zestawienie i analizuje, w którym miejscu klasyfikuje się polska gospodarka na tle Europy,
11.		wskazuje największe centra finansowe i gospodarcze na świecie, wskazuje czynniki wpływające na to, że największe centra finansowe i gospodarcze są na tak wysokich pozycjach w rankingach.
12.		ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę świata i Polski oraz podaje przykłady oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji.
V.		Uczeń:
1.		charakteryzuje otoczenie, w którym działa przedsiębiorstwo; zna ideę wpływu otoczenia na środowisko oraz odwrotnie, <u>zna metody analizy otoczenia przedsiębiorstwa.</u>
2.		omawia cele działania przedsiębiorstwa oraz sposoby ich realizacji;

		w przedsiębiorstwach istniejących na rynku potrafi wskazać te cele i wyjaśnić dlaczego w taki sposób zostały zrealizowane, <u>podaje własne pomysły na realizację celów.</u>
3.	Przedsiębiorstwo	sporządza projekt własnego przedsiębiorstwa oparty na biznesplanie; bada rynek pod względem zakładanego przedsiębiorstwa oraz umieszcza analizę finansową w w/w biznesplanie.
4.		rozdziela podstawowe formy prawno-organizacyjne przedsiębiorstwa; wybiera najkorzystniejszą formę przedsiębiorstwa, <u>zna schematy zarządzania spółkami.</u>
5.		opisuje procedury i wymagania związane z zakładaniem przedsiębiorstwa; wykorzystuje podstawę przedsiębiorczą we współpracy z jednostkami organizacyjnymi służącymi do założenia działalności gospodarczej, <u>zna kodeks postępowania administracyjnego.</u>
6.		omawia zasady pracy zespołowej i wyjaśnia, na czym polegają role lidera i wykonawcy; omawia cechy dobrego kierownika zespołu; wciela się w każdą z w/w ról, <u>dzięki własnej samoocenie potrafi wskazać swoje miejsce w przedsiębiorstwie.</u>
7.		identyfikuje i analizuje konflikty w zespole i proponuje metody ich rozwiązania, szczególnie w drodze negocjacji; wciela się w rolę mediatora, <u>zna szczegółowo techniki negocjacji i mediacji, które</u>

		<u>posłużą rozwiązywaniu konfliktów branżowych.</u>
.		omawia etapy realizacji projektu oraz planuje działania zmierzające do jego realizacji; tworzy własny projekt <u>oraz koordynuje nim aby był jak najbardziej efektywny.</u>
9.		charakteryzuje zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie krajowym i między narodowym; na przykładzie przedsiębiorstwa z własnej okolicy wskazuje zachowania etyczne i nieetyczne, <u>zna zasady Global Compact (GC- globalne porozumienie).</u>
10.		charakteryzuje czynniki wpływające na sukces i niepowodzenie przedsiębiorstwa; podaje przykłady przedsiębiorstw, które odniosły porażkę, i <u>na ich podstawie podaje czynniki, które mogłyby zapobiec niepowodzeniu.</u>
VI.		Uczeń:
1.		omawia mierniki i skutki bezrobocia dla gospodarki oraz sposoby walki z bezrobociem, potrafi przeprowadzić analizę raportów Urzędów Pracy, <u>interpretuje wskaźniki zawarte w raportach powiatowych i wojewódzkich urzędach pracy.</u>
2.	Rynek pracy	wyjaśnia motywy aktywności zawodowej człowieka, zna hierarchię potrzeb wg A. Masłowa, <u>zna schemat potrzeb wg S. R. Coveya.</u>
3.		analizuje własne możliwości znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim, tworzy CV w języku obcym (dowolny), <u>tworzy życiorys w języku obcym (dowolny).</u>

4.	wyszukuje oferty pracy, uwzględniając własne możliwości i predyspozycje; podaje źródła ofert pracy, <u>rejestruje się na kilku portalach internetowych zajmujących</u> <u>5.się pracą oraz po pewnym czasie wyznaczonym przez</u> <u>nauczyciela w dowolnej formie wyciąga wnioski.</u>
5.	rozdziela sposoby zatrudnienia pracownika i interpretuje podstawowe przepisy Kodeksu pracy, w tym obowiązki i uprawnienia pracownika i pracodawcy; wciela się w rolę pracownika i rozwiązuje problem zadany przez nauczyciela związany z Kodeksem Pracy, <u>potrafi stworzyć pismo, w którym jako pracodawca zwalnia</u> <u>pracownika z zajmowanego stanowiska.</u>
6.	sporządza dokumenty aplikacyjne dotyczące konkretnej oferty pracy, wskazuje umiejętności, które polepszyły by jego wizerunek w konkretnej ofercie pracy.
7.	przygotowuje się do rozmowy kwalifikacyjnej i uczestniczy w niej w warunkach symulowanych; wciela się również w rolę pracodawcy, <u>zna 6 zasad Cialdiniego oraz potrafi je zastosować w</u> <u>rozmowie kwalifikacyjnej.</u>
8.	charakteryzuje różne formy wynagrodzeń i oblicza swoje wynagrodzenie brutto i netto; wypełnia deklarację podatkową PIT, opierając się na przykładowych danych, potrafi wskazać usługi lub zakupione przedmioty, które można odliczyć w deklaracji podatkowej PIT,

		<u>potrafi stworzyć kosztorys wynagrodzenia za pracę na umowę o dzieło lub umowę zlecenie na przykładowych danych przedstawionych przez nauczyciela.</u>
9.		rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne w roli pracodawcy i pracownika; wyjaśnia zjawisko mobbingu w miejscu pracy oraz przedstawia sposoby przeciwdziałania, tworzy scenkę, w której stosuje sposoby przeciwdziałania mobbingowi, <u>wciela się w rolę zarówno pracownika jak i pracodawcy i rozwiązuje zadany przez nauczyciela problem.</u>

VI PROPOZYCJA KRYTERIÓW OCENIANIA I METOD SPRAWDZANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIA

Podstawą do określania kryteriów oceniania jest *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83 z 2007r., poz. 562, z późn. zm.)*. W dokumencie tym stwierdza się, że ocenianiu podlegają zarówno osiągnięcia edukacyjne jak i zachowania ucznia.

Kryteria oceniania osiągnięć uczniów muszą być dostosowane do wewnątrzszkolnego systemu oceniania i powinny stać się podstawą do konstruowania przedmiotowego systemu nauczania, który to dokument nauczyciel zobowiązany jest przedstawić uczniom na początku roku szkolnego. Staje się on także podstawą do oceniania uczniów zarówno w trakcie roku szkolnego jak i na koniec semestru lub roku szkolnego.

Jeśli w szkole kilku nauczycieli uczy przedmioty podstawy przedsiębiorczości, dobrze jest, jeśli przedmiotowe systemy oceniania powstaną w konsultacji. Oczywiście, nie chodzi o unifikację oceniania, ale może to zapobiec rażącym różnicom, co nie wpływa pozytywnie na wizerunek szkoły i nauczycieli.

Opracowując przedmiotowy system oceniania, należy szczególną uwagę zwrócić na określenie granicy między umiejętnościami podstawowymi i ponadpodstawowymi. Pozwala to wyznaczenie ważnej granicy między oceną dostateczną a dobrą. Umiejętności podstawowe charakteryzują się tym, że są przystępne, łatwe w uczeniu się, podczas gdy ponadpodstawowe – trudne w opanowaniu. Ponadto te pierwsze są użyteczne, praktyczne, „życiowe”, ponadpodstawowe z kolei mają charakter bardziej teoretyczny i wymagają bardziej skomplikowanych operacji intelektualnych. Umiejętności podstawowe są proste, typowe, ale uwaga – proste dla ucznia, który opanuje umiejętności i wiedzę na poziomie dostatecznym, a nie proste dla nauczyciela. Umiejętności ponadpodstawowe są złożone i bardziej twórcze. Dokonując podziału umiejętności, trzeba także zwrócić uwagę na fakt, iż podstawowe są niezbędne w dalszym kształceniu, bazowe, natomiast ponadpodstawowe pogłębiają daną dziedzinę kształcenia. Przedstawiony podział, powszechnie znany w dydaktyce, choć istotny, ma jednak charakter ogólny. Poza tym dostosowanie wymagań konieczne jest w odniesieniu do określonego zespołu klasowego.

Ponadto należy zwrócić uwagę na fakt, iż w dydaktyce oceniania ważne znaczenie mają trzy powiązane ze sobą kryteria:

- częstotliwości podejmowania czynności sprawdzająco-kontrolnych,
- funkcji działań kontrolnych,
- form, sposobów, narzędzi sprawdzania.

Załączona tabela przedstawia związki między tymi kryteriami:

Tu tabela – str. 156

Sposoby sprawdzania osiągnięć ucznia z zakresu podstaw przedsiębiorczości:

Program zakłada realizację procesu dydaktycznego z uwzględnieniem założeń inteligencji wielorakiej dr. Gardnera, stąd wydaje się zasadne przeprowadzenie na początku roku szkolnego **testu diagnostycznego**. Dzięki niemu nauczyciel uzyska informację, którzy uczniowie charakteryzują się dominującym typem inteligencji. Ta informacja, z kolei, pozwoli na indywidualizowania procesu kształcenia i dostosowanie trafnych form i metod pracy i sprawdzania wiedzy i umiejętności uczniów adekwatnie do ich

predyspozycji. Narzędzie w postaci testu diagnostycznego zostało opracowane przez psychologów i zostanie dostarczone nauczycielom wraz z pakietem edukacyjnym. Znajduje się w nim także opis sposobu przeprowadzenia badania oraz przeprowadzenia analizy jego wyników.

Opracowany program zawiera także moduł przeznaczony dla **ucznia szczególnie zdolnego**. Aby móc go świadomie realizować, konieczne jest także przeprowadzenie **testu diagnozującego** na początku roku szkolnego, uwzględniającego wiedzę i umiejętności nabyte przez uczniów na niższym etapie edukacyjnym zwłaszcza z zakresu przedmiotu wiedzy o społeczeństwie. Należy podkreślić, że wyniki testu diagnozującego nie powinny znaleźć się w formie oceny jako jedna – pierwsza ocena cząstkowa, ale mogą być podstawą do indywidualizacji pracy. Test da także nauczycielowi informację, z którymi uczniami szczególnie należałoby realizować moduł dotyczący indywidualizacji nauczania. Należy podkreślić, iż wyniki testu diagnozującego nie mogą przesądzać o tym, do kogo kierować treści i umiejętności o wysokim stopniu trudności. Potrzebna jest także wnikliwa obserwacja, biorąca pod uwagę zaangażowanie ucznia. Problem wydaje się o tyle trudny, że godzin z zakresu podstaw przedsiębiorczości jest bardzo mała (zazwyczaj jedna godzina w tygodniu w trakcie jednego roku, stąd nauczyciel uczący wielu uczniów w krótkim czasie ma z pewnością trudności z poznaniem ich możliwości, predyspozycji i potrzeb.

Z uwagi na specyfikę i zakres przedmiotu zasadne wydaje się uwzględnianie podczas oceniania zasad **oceniania kształtującego**. Im bardziej uczeń zdobędzie przeświadczenie, że to on jest odpowiedzialny za proces uczenia się, tym większe jest prawdopodobieństwo wzbudzenia motywacji do działania a w efekcie nabywania i doskonalenia umiejętności.

1. prace pisemne – sprawdziany, testy zawierające zadania zamknięte, ale także otwarte;
2. bieżąca ocena wykonywanych zadań i ćwiczeń;
3. ocena zadań wykonywanych przy użyciu gry internetowej – sposób oceny zaprezentowanych w niej działań dydaktycznych został omówiony w **Założeniach dydaktycznych do gry internetowej**;
4. ocena aktywności uczniów na platformie internetowej, liczba i jakości interakcji – patrz. **Założenia dydaktyczne do gry internetowej**;
5. ocena zadań dotyczących bieżących wydarzeń z życia gospodarczego – pozyskiwanie wiedzy i danych z właściwych stron, portali i komunikatorów internetowych;

6. praca ucznia na lekcji – aktywność dotycząca wypowiedzi ustnych, jakość tych wypowiedzi przestrzeganie zasad komunikacji i dyskusji, umiejętność współpracy w zespole;
7. praca ucznia w ramach metody projektu - praca pozalekcyjna;
8. aktywny i przygotowany udział w konkursach i olimpiadach uwzględniających treści i umiejętności z zakresu podstaw przedsiębiorczości;

We wszystkich tych działaniach uczeń ma możliwość poprawy ocen, jeśli otrzymaną uzna za niezadowalającą. Termin (w ciągu dwóch tygodni od czasu otrzymania informacji o efektach pracy) i formę uczeń ustala z nauczycielem. Prace pisemne uczeń otrzymuje do wglądu, może również zabrać do domu, skserować czy sfotografować lub zeskanować, ma jednak obowiązek, aby w ciągu dwóch dni umieścić daną pracę w swojej teczce, którą ma nauczyciel. Celem tego typu działań jest przekazanie uczniowi informacji zwrotnej w formie umożliwiającej mu poprawę efektów kształcenia. Taki sposób przekazywania informacji zwrotnej zgodny jest z założeniami oceniania kształtującego.

Informacja dotycząca każdej formy sprawdzania wiedzy i umiejętności uczniów powinna zawierać w sobie następujące elementy:

1. informację o tym, co zostało zrobione dobrze – ważne, aby ta część komentarza znalazła się na początku komentarza;
2. informację, o tym, co zostało zrobione źle;
3. wskazówki do dalszej pracy – co należałoby zrobić, aby praca, zadanie było wykonane poprawnie;
4. komentarz powinien być przekazany kodem pozytywnym – koncentrować się na wykonanym zadaniu, a nie na jego autorze.

Forma komunikatu – ustna czy pisemna – nie jest istotna. W przypadku przedmiotu podstawy przedsiębiorczości dominować będzie, z pewnością, komentarz ustny z uwagi na małą liczbę godzin, jaką dysponuje nauczyciel. Przedstawione zasady zgodne są z założeniami oceniania kształtującego.

MODUŁ INDYWIDUALIZACJA W EDUKACJI

Moduł przeznaczony jest dla uczniów o szczególnych potrzebach edukacyjnych ze szczególnym uwzględnieniem uczniów zdolnych. Zaproponowane działania dydaktyczne mają na celu diagnozę umiejętności i predyspozycji uczniowskich oraz wzmacnianie mocnych stron ucznia, tak, aby miał on świadomość tego, co może zaoferować przyszłemu pracodawcy i w jakich dziedzinach może osiągnąć sukces, a w których musi założyć dużo pracy, aby wypracować zadowalający efekt.

Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży wynikają ze zindywidualizowanego sposobu nabywania wiedzy i umiejętności w procesie uczenia się, określonego specyfiką ich funkcjonowania poznawczo-percepcyjnego. Odnoszą się do dzieci i młodzieży ze specjalnymi trudnościami w uczeniu się (z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi, które wymagają zastosowania specjalnej organizacji procesu edukacyjnego).

Specjalne potrzeby edukacyjne to pojęcie odnoszące się także do dzieci i młodzieży ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Są to dzieci w normie intelektualnej, mające trudności w przyswajaniu treści dydaktycznych, wynikające ze specyfiki ich funkcjonowania poznawczo-percepcyjnego.

Specjalne potrzeby edukacyjne posiadają także **dzieci szczególnie uzdolnione**. Biorąc pod uwagę uczniów szkół **ponadgimnazjalnych**, uczestniczących w projekcie, zasadne jest skoncentrowanie uwagi na problemie uczniów szczególnie uzdolnionych. Wskazują na to także międzynarodowe badania PISA, z których można wywnioskować, że wyniki zdolnych uczniów się pogorszyły. Upatruje się w tym słabość polskiej szkoły. Reforma sprawiła, że nasi najslabsi uczniowie są teraz lepsi od najslabszych uczniów świata, ale też nasi najlepsi uczniowie są wyraźnie gorsi od najlepszych uczniów świata. Ta ostatnia prawidłowość została już nazwana „problemem górnej ćwiartki”. Tyle że polska „górna ćwiartka”, czyli szkolna elita, to nie 25 proc. populacji, lecz zaledwie 10%. Podkreśla się także, że USA być może są za nami w rankingu Pearsona, ale w dziedzinie kształcenia elit i wyławiania talentów przez system szkolny wyprzedzają nas o lata świetlne.

W raportach Pisa czytamy także, że polscy uczniowie rzadko są w stanie rozwiązać zadania o najwyższym stopniu trudności, a jeśli już, to nie do końca. Zadania w teście PISA były zwykle ocenianie dwu- lub nawet trzystopniowo, co dawało szansę uzyskania punktów za częściowe rozwiązanie. Chętnie z tej szansy korzystali polscy uczniowie. Jednak niewielu było w stanie przebrnąć przez wszystkie stopnie

trudności, większość zatrzymywała się w pół drogi. Najciekawsze jest uściślenie, w którym momencie okazywali bezradność: nie tam, gdzie w grę wchodziły obliczenia według jakiegoś algorytmu, nawet bardzo skomplikowanego, ale w punkcie, w którym polecenie dotyczyło analizy, oceny, porównania, wyciągnięcia wniosków. Autorzy badań rzecz ujmują następująco: “istotną trudność naszym uczniom sprawia samodzielne przeprowadzenie całego toku rozumowania, od stawiania hipotez przez projektowanie rozwiązania aż po formułowanie wniosków i opinii”. Badanie PISA pokazuje, że nasza “górną ćwiartka” nie dość, że jest wątła liczebnie, to jeszcze bardzo “toporna” jakościowo. Są to może giganci w przedzieraniu się przez gąszcz algorytmów, ale pozbawieni umiejętności samodzielnego, logicznego, twórczego i abstrakcyjnego myślenia.

Niestety, te pesymistyczne opinie podzielają również psychologowie. Opinia dyrektora poradni psychologiczno-pedagogicznej (Mariola Sochacka dyr. Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Kłecku) zawiera spostrzeżenia dotyczące także organizacji i przebiegu procesu kształcenia. Podkreśla się w niej brak indywidualizacji kształcenia przy pominięciu chociażby wiedzy o typie inteligencji prezentowanej przez każdego z osobna, dominacja metod podających, zbyt niskie wymagania względem uczniów, zbyt łatwe zadania, brak odpowiedniej diagnozy psychospołecznej, brak przygotowania do pracy z uczniem zdolnym, nieadekwatne wymagania, uleganie efektowi samospełniającego się proroctwa związanego z oczekiwaniami nauczycieli względem uczniów.

Program pracy z uczniem zdolnych proponowany jako moduł do programu przedsiębiorczości dla szkół ponadgimnazjalnych zapełnia z pewnością lukę edukacyjną i odpowiada na zapotrzebowanie uczniów, nauczycieli, rodziców i środowiska oświatowego. Tworzy kreatywne warunki uczenia się uczniów zdolnych poprzez organizację zajęć wokół ważnych problemów, nieoczywistych zadań pobudzających ciekawość uczniów, wprowadza elementy innowacyjne, otwiera drogi do stawiania pytań.

Analiza cech ucznia zdolnego wskazuje na ogromną predyspozycję osób uzdolnionych do kreatywności i samodzielnego myślenia oraz uzasadnia potrzebę wsparcia w zakresie kształcenia umiejętności organizacji pracy zespołowej, czemu może sprzyjać wdrożenie modelu poprzez rozwój przedsiębiorczości uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Dlatego też każde działanie mające na celu pobudzenie twórczego i samodzielnego myślenia daje szansę tej szczególnej grupie dzieci i młodzieży na lepsze wykorzystanie potencjału, a tym samym zwiększa ich szanse na rozwój.

VIII ZAKOŃCZENIE

IX BIBLIOGRAFIA

1. *Mikroekonomia*, Marek Rekowski, WROKOPA Sp. z o.o., Poznań 2005;
2. *Podstawy Przedsiębiorczości*, Zbigniew Makieła, Tomasz Rachwał, Nowa Era, Warszawa 2002;
3. <http://www.ecb.int>- Europejski Bank Centralny;
4. www.nbportal.pl- Portal Edukacji Ekonomicznej;
5. dr inż. Henryk Wyrbek, *Zarządzanie jakością" w organizacjach edukacyjnych*, Zeszyty Naukowe AKADEMII PODLASKIEJ w SIEDLCACH, NR 83 Seria: Administracja i Zarządzanie 2009